

gouêlh d'eraiwa, i també *ouêlh d'era houn*, *gouêlh d'era boundà*; està ben documentat en el llenguatge antic.⁷ Apareix també com a topònim a l'Aude (Llenguadoc);⁸ notem a més *uiuu* «petit gouffre qu'on regarde sans fond», usual a Provença (Mistral, *TdF*); es dóna també a Còrsega (*occhiu*).

Notem, a més, *ull de mar*, registrat a Bompàs (Ross.) amb la nota: «un rodal que és sempre moll i vos hi enfonseu»: vora el camí vell de Perpinyà hi havia *ulls de mar*; sembla, doncs, que hom ha vist en llocs molls i aigualosos prop del mar una deu provinent d'aquest; JCor. també va anotar *ull de mar* a la zona de Xúquer, en diferents pobles, i concretament a Torís, amb referència a avencs a la muntanya, potser per una creença popular que són ulls aquests d'un mar subterrani.¹⁵ Altrament *oeil de mer* devia ser usat en francès local, a judicar per la nota de Sabarthès a *L'Oeil-de-Ponse* que hem citat en n. 8.

e) Diversos compostos amb *ull*:

Ull de boc 'nuvolada que, bo i cobrint el sol, deixa un esquinç pel qual traspassa la llum de l'astre, que pren la forma d'un ull' (E. Roig, J. Amades, *Vocab. de la Pesca*, BDC XIV, 67a); *'l'ui da bok* és una espècie d'arc de St. Martí incomplet però de color vermellós i més maligne; assenyala mal temps. Més arraulit que la *bandera flamenca*, explicació donada per un pescador de Badalona en un interviu publicat a «La Publicitat» (22-xii-1928), i continua: «Al matí, quan surt el sol, es veu de vegades l'*ull de boc*. Si és a l'hivern, no tarda tres dies a fer tempestat. Si hi ha dos *ulls de boc*, aleshores encara més tempestat. I si és a l'estiu els dos *ulls de boc* moltes vegades es resolen en una calor terrible que no es pot resistir»; notem fr. *oeil de bouc* «phénomène qui paraît comme le bout de l'arc-en-ciel, et qui précède quelquefois un ouragan» (documentat ja a. 1691, FEW VII, 319a); cf. *qui té ull de boc* «qui els té mig coberts de pestanyes» (Lacav.); port. *olho de boi* «nuvem avermelhada, no seio de uma massa de nuvens brancas --- deve esperar-se vento ou chuva» (Pratt, *RLus*, xx, 127); Boleo en una enquesta en dues poblacions costeres prop de Setúbal va rebre *olho de boi* com a resposta a 'arc de Sant Martí' (*RevPortFil*, xi, mapa 16).

Ull de bou 'núvol negre que s'eixampla molt de pressa i s'estén en forma d'embut' (Mall., *AlcM*); en sentit semblant ja en Lab. 1840; cf. Camps i Mercadal, *Folk. Men.* inclou aquest refrany, «*Ui de bou*, a posta de sol. - plourà, si Déu vol» i ho aclareix com: *ui de bou* «és el resol, que es pinta damunt nivolats a sa posta des sol» (I, p. 279); en l'acc. de 'finestra petita circular', ja en Lab. 1840, com a 'tupí petit' (segle XVIII, *DAG.*); com a certa moneda en Belv. 1805, que defineix com «la dobla de quatre»; com a nom de la flor, *Buphthalmus spinosus* ja en el *DT*. 1647, i en Cavanilles, II, 338; identificat com a *Pallenis spinosa* per Masclans, s. v. *gravit*; designa a més *Chrysanthemum coronarium* (ib., s. v. *coronària*) i *Tribulus terrestris* (ib., *tribol*); Sallent (BDC XVII, 44) dóna tres diferents plantes amb aquest nom, igual *DFa.*; notem a més, Mistral, *TdF*, *uei-de-buou* «buphthale,

genre de plantes». Com a nom d'un ocell apareix en la cançó popular: «surto el cap a la finestra - s'entuch cantà un oriol / --- agafo l'escopeta - me'n vaig de dret al mayol; / el primer ocell que trovo ha sigut un *ull-de-bou*» (MilàF, *Romillo*, 1882, 335.5) (recollida a Gironès); Maluquer, *Els Ocells*, p. 161, el dóna com a sinònim de *cargolet*, *Troglodytes troglodytes*, Montoliu (BDC VI, 51) com a 'ocell molt petit' a Tarragona, el *DAG.* s. v. a Tordera; fou registrat per JCorom. com a nom d'un ocell a Horsavinyà (1980); Serradell (*Sota Terra del Club Munt. Terrassa* I, 129) distingeix entre *Trogl. parvulus* (*ull de bou petit*) i *Phyllopus trochilus*; Mistral (*TdF*) *uei-de-buou* «bouvreuil, oiseau qui suit les boeufs». *Ull de bou* es diu també de dos insectes (*AlcM* x, 601b).

Ull de llebre 'espècie de raïm; cep que dóna un raïm molt negre de gra mitjà que madura a l'agost' (*DAG.*); *AlcM* el localitza a Segarra, Urgell, Camp de Tarr., Gandesa i Maestrat, afegint que a Mall. se'n diu d'una varietat de raïm blanc; cf. *ullada* (infra).

Ulls del pago 'les rotllanes brillants que se li veuen a la cua'; notem en el *Curial*: «si tants *ulls* tenguéis com lo *pago* encara no seria contenta» (*AlcM*, que cita de l'ed. de 1901 d'A. Rubió i Lluch, II, 174).

Ull de perdiu 'roba de cotó blanca molt comuna' [Mall., *AlcM*; ja en doc. de 1587]; cf. fr. «*oeil de perdrix et yeux de perdrix*, nom d'une étoffe, moitié laine et moitié soie, diversement ouvragée et façonnée» (Littré, s. v. *oeil*, § 501); 'espècie de punxó per a dissimular els forats dels punts dels calçats' (*DAG.*); nom d'un bolet (registrat a Borredà, *DAG.*); nom de la planta *Adonis aestivalis*, i *Myosotis scorpioides*, i de *Senecio elegans* (*DFa.*; Masclans; *AlcM*); nom del peix, *Labrus saxorum* a Men., dit *tord* a Tort. (BDC XI, 76).

Ull de poll 'durícia rodona que es fa als dits dels peus' [c. 1460, *Spill* «Çabata streta / Qui par ben feta / Al mirador, / E fa dolor / E ulls de poll / Al peu del foll» (v. 7773); 1467 «Per a guarir *vul de pol* qui's fa en lo peu ---» (Micer Johan, *Receptari*, *BABL* VII, 430)]; cf. llatí tardà (S. VII) *oculus pullinus*; per a l'origen geogràfic de la metàfora, veg. Jaberg, *Rom.* XLVI, 127; *ull de poll* (entre mariners) 'nus destinat a unir dos caps de cordons perquè no pugui passar pel forat d'una anella etc.' (*AlcM*; J. Amades, E. Roig, BDC XII, 71a); 'petit clot profund que es troba en el ventre del suro i que el forada de dalt a baix' (usual a St. Feliu G., BDC XIII, 155a).

Ull de serp 'pedra granítica': «les timbes són granítiques, d'eix granit dur compost de quars, feldespat i mica, conegut a Catalunya per *ull de serp*» (Bosch de la Trinx., *DAG.*); «carrer que és adonquinat amb llambordes d'*ull de serp*» (JPla, *AlcM*); it. *pietra serpentina* (*Arch. Rom.* XIII, 1929, 111);⁹ *ull de serp* es dóna com a nom d'una planta medicinal a Cerdanya (Volart, BDC II, 57).

Ull de sol 'el lloc on arriben de ple els raigs del sol' (Mall., Segarra, Pen., *AlcM*), amb cita d'una cançó popular mall. i de Costa i Llobera.

Ull de tramuntana (*estar a ~*) 'estar-se allà on aquest vent dóna de ple, de cara al nord' (Mall.,